

Svar på skriftligt spørgsmål SSS 300/2024 rd

Svar på skriftligt spørgsmål om fasthållande inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Ärade talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spørgsmål SS 300/2024 rd undertecknat av riksdagsledamot Hanna Holopainen /gröna:

ämnar regeringen vidta åtgärder för att säkerställa att lärare och övrig personal inom småbarnspedagogiken och grundskolan har tillräcklig kompetens och tillräckliga anvisningar för fasthållningssituationer och om så är fallet, hur?

Som svar på detta spørgsmål anför jag följande:

Enligt 4 § i lagen om småbarnspedagogik (540/2018) ska man i första hand se till barnets bästa vid planering, anordnande och tillhandahållande av samt beslutsfattande om småbarnspedagogik. I 10 § i lagen föreskrivs vidare om den småbarnspedagogiska miljön. Enligt paragrafen ska den småbarnspedagogiska miljön vara utvecklande, främja lärande och vara hälsosam och trygg med beaktande av barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Barnen ska skyddas från våld, mobbning och andra former av trakasserier. Lokalerna och redskapen för verksamheten ska vara sunda, säkra och ändamålsenliga och tillgängligheten ska beaktas. Bestämmelser om syftet med småbarnspedagogiken finns i 3 § i lagen och om ordnande av stöd i 3 a kap.

Lagen om småbarnspedagogik innehåller dock ingen bestämmelse som uttryckligen ger rätt att hålla fast ett barn i småbarnspedagogiken. Begreppet straffbaserade disciplinära åtgärder har traditionellt sett inte funnits inom småbarnspedagogiken, eftersom det är fråga om små barn under skolåldern. Det är bra att komma ihåg att fasthållande alltid också handlar om att begränsa de grundläggande fri- och rättigheterna, och därför ska man alltid beakta bl.a. åtgärdens nödvändighet och proportionalitet i det enskilda fallet.

I 29 § i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) föreskrivs om rätten till en trygg studiemiljö. Den interna ordningen i skolan, ostörda studier samt trygghet och trivsel i skolan främjas genom den ordningsstadga eller andra ordningsbestämmelser utbildningsanordnaren godkänt. Vidare föreskrivs om disciplin i 36 § i lagen om grundläggande utbildning: kvarsittning, skriftlig varning samt avstängning för viss tid.

Lyder en elev inte en uppmaning att avlägsna sig enligt 36 § har rektorn och läraren enligt 36 b § i lagen om grundläggande utbildning rätt att avlägsna eleven från klassrummet eller ett annat utrymme där det ges undervisning, eller från en skoltillställning. Försöker en elev som ska avlägsnas förhindra detta genom att göra motstånd, har rektorn och läraren rätt att använda sådana maktmedel som är nödvändiga för att få eleven avlägsnad och som med hänsyn till elevens ålder, situationen och en helhetsbedömning kan anses vara försvarbara. Begreppet fasthållande finns inte i lagen om grundläggande utbildning.

Eftersom det inte finns bestämmelser i lagen om småbarnspedagogik eller lagen om grundläggande utbildning om förutsättningarna för och det förfarande som ska iakttas vid fasthållande av barn eller elever, kan en begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna i enskilda fall endast komma i fråga som nödvärn eller en gärning som är tillåten i nödtillstånd enligt 4 kap. 4 och 5 § i strafflagen när mindre begränsande åtgärder inte är aktuella. Då är det fråga om rätten att ingripa i en situation genom fysiska begränsningar, denna rätt har personalen inom småbarnspedagogiken eller skolan oberoende av yrkesbeteckning. Eftersom det inte finns några bestämmelser om fasthållande eller andra begränsningsåtgärder kan de i regel inte användas. Tvångsåtgärder (såsom fasthållande) får användas som yttersta metod endast när barnet eller eleven skadar sig själv eller andra eller utgör ett hot mot den allmänna säkerheten.

Utbildningsstyrelsen publicerade redan i februari 2024 på sin webbplats anvisningar om fysisk begränsning av ett barn inom småbarnspedagogik och förskoleundervisning samt om fysisk begränsning av en elev inom den grundläggande utbildningen. Att fysiskt begränsa ett barn eller en elev kan enligt anvisningarna bli aktuellt endast som en sista åtgärd, om barnet kan utgöra en fara för sig själv, en annan person eller egendom. På Utbildningsstyrelsens webbplats beskrivs de åtgärder som personalen inom småbarnspedagogik och förskoleundervisning har rätt att vidta som en sista åtgärd, om situationen förutsätter att man omedelbart ingriper och det inte är möjligt att förhindra barnets agerande som medför fara på något annat sätt. <https://www.oph.fi/sv/fysisk-begransning-av-ett-barn-inom-smabarnspedagogik-och-forskoleundervisning>

På Utbildningsstyrelsens webbplats beskrivs också hur man inom den grundläggande utbildningen ska agera i en situation där det är fråga om nödvärn eller nödtillstånd och där man måste begränsa eleven fysiskt till exempel genom fasthållande. Då ska personalens agerande vara begränsande i så liten omfattning som möjligt och pågå under så kort tid som möjligt. <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/fysisk-begransning-av-en-elev-inom-den-grundlaggande-utbildningen>

Anvisningarna är heltäckande till sitt innehåll, de redogör för rättsgrunden för fysisk begränsning och personalens och ledarnas ansvar inom småbarnspedagogiken samt förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen för en trygg lärmiljö. I anvisningen berättas också om proaktiva åtgärder, beredskap och att skapa en trygg atmosfär. Dessutom lyfter anvisningen fram synpunkter på nödvändigheten av fysisk begränsning och hur man ska agera efteråt. Anvisningen

innehåller också en checklista för personalen inom småbarnspedagogiken för situationer med fysisk begränsning. På webbplatsen finns dessutom länkar till andra webbplatser om till exempel fasthållande i skolan samt förebyggande av mobbning, trakasserier, diskriminering och våld. Utbildningsstyrelsens anvisningar fungerar som lättillgängligt stödmaterial för personalen inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen och de kan också användas av anordnarna av småbarnspedagogik eller utbildningsanordnare för utbildning av personalen. Vissa kommuner har också egna lokala anvisningar för personalen om förfarings-sätten för fysisk begränsning av barn, som man går igenom med personalen.

En kompetent personal inom fostran och undervisning som fått utbildning för sin uppgift har många pedagogiska och didaktiska metoder till sitt förfogande för att säkerställa att verksamheten är målinriktad, lagenlig och meningsfull. Sådana metoder är bland annat planering av verksamheten med beaktande av barnens och elevernas ålders- och kompetensnivå, planering av en trygg lärmiljö som främjar lärandet för att stödja barnens egen verksamhet, undervisning i barnens självregleringsfärdigheter samt inläring av sociala färdigheter. Detta förutsätter dock tillräcklig förståelse och kompetens för barnets utvecklingsnivå och utvecklingspsykologi. Även barnets individuella stödbehov ska tillgodoses på ett tillräckligt sätt (allmänt, intensifierat eller särskilt stöd), liksom stödbehoven för lärande och skolgång för elever inom den grundläggande utbildningen. Dessutom har eleverna rätt till elevhälsans tjänster. För att dessa ska kunna förverkligas krävs dock en bestående växelverkan mellan barnen och pedagogerna, eller mellan eleverna och lärarna. Även personalens kompetens, professionalitet, behörighet och tillräcklighet samt brist på personalomsättning spelar en nyckelroll för att varje barn ska kunna mötas individuellt inom småbarnspedagogiken enligt barnets behov och varje elev inom den grundläggande utbildningen ska få tillräckligt och lämpligt stöd i skolan för lärande och skolgång. Småbarnspedagogiken för varje barn planeras i samarbete med barnets familj. Detta förutsätter ett öppet och tryggt interaktionsklimat samt en kultur av att föra saker på tal både i småbarnspedagogikens arbetsgemenskaper och i förhållande till barnens vårdnadshavare.

Enligt undersökningar riktas begränsningsåtgärderna i skolmiljön ofta mot sådana barn och unga med till exempel beteende- och känslomässiga utmaningar, utvecklingsstörning eller psykiska symtom. Genom att i regeringens proposition om stödet för lärande och skolgång inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen lägga till konsultativa sjukhusundervisningstjänster i lagen om grundläggande utbildning strävar regeringen för sin del efter att ytterligare stärka lärarnas och den övriga personalens kompetens till exempel i situationer där det genom personalens egen verksamhet och växelverkan är möjligt att förebygga att även utmanande situationer tillspetsas.

Vid institutionen för pedagogik vid Jyväskylä universitet har en färsk pro gradu-avhandling (Hirvonen och Rintala, 2024) blivit färdig om specialklasslärarnas synpunkter på och erfarenheter av begränsning av elever. Enligt resultaten ansågs begränsningen som en del av lärarens arbete vara ett omfattande och etiskt utmanande fenomen med flera dimensioner. Enligt specialklasslärarna

har begränsning tydliga konsekvenser för hur läraren orkar i arbetet. Resultaten av avhandlingen visar till exempel att begreppet begränsning borde ses som ett mer omfattande fenomen än det nuvarande begreppet fysisk begränsning och att detta borde beaktas även i lärarnas utbildningar. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/95453/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202406034216.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Inom småbarnspedagogiken ansvarar daghemsföreståndaren och inom den grundläggande utbildningen rektorn för utvecklingen av verksamhets- och säkerhetskulturen vid det daghem eller den skola de leder och ansvarar som en del av detta för säkerheten och välbefinnandet i verksamhetsmiljön. Detta förutsätter också utbildning, introduktion, handledning och övervakning av personalen samt förebyggande åtgärder utifrån en riskbedömning. Läraren ansvarar för säkerheten och välbefinnandet i sin egen barn- eller undervisningsgrupp. Eleverna i den grundläggande utbildningen ska i sin tur uppföra sig utan att mobba och diskriminera andra och utan att äventyra andras eller omgivningens säkerhet eller hälsa. I daghem och skolor är det dock också bra att förbereda sig på att det kan uppstå fysiska begränsningssituationer, så det är skäl att i första hand utbilda personalen i förebyggande av sådana situationer, riskbedömning och säkert agerande.

Helsingfors 23.9.2024

Undervisningsminister Anders Adlercreutz